

Qardaş Türkiyə, Cümhuriyyət bayramının mübarək!

Osmanlı İmperiyasının bir neçə əsrlik şanlı tarixində türk millətinin ruhu, mənəviyyəti, əxlaqı və böyük dövlət idarəetmə fəlsəfəsi əbədi yaddaş kimi mövcuddur. Bütövlükdə, türk xalqlarının, o cümlədən, Anadolu türklərinin dövlətçiliyində nizam-intizam, sülh və vətənsəverliklə yanaşı, ədalət “qanunu” da mərkəzi yer tutmuşdur. Ədalətli olmaq türk dövlətçilik ənənəsində hüquq uyğun davranmaq deməkdir. Türklər, bu mənada, haqq sahibi olmağı təbii saymışlar və bunu “məzlumların haqqı uğrunda mübarizə” formulu ilə dövlətçilik ənənəsinin yazılmamış qanunu halına gətirmişlər. Bununla türklər (yəni hər bir türk xalqı) dünyada analoqu olmayan bir dövlətçilik ənənəsi yaratmışlar.

Bu ənənədə bir neçə prinsip vardır ki, tarix boyu dövlətçiliyimizdə fundamental rol oynamışdır. Bizim düşüncəyə görə, onlar aşağıdakılardır:

- Dövlət başçısı hüququ;
- Parlament (məclis, divan) hüququ;
- yosun hüququ;
- İlahi nizamın Yer üzündə bərqərar olması;
- İlahi ədalətin Yer üzündə bərqərar olması;
- irqindən, dinindən asılı olmayaraq bütün insanlar üçün sülh və barışın təminatı.

Bu anlayışların fəlsəfəsi üzərində dayanmaq imkanı burada yoxdur. Yalnız “Yosun hüququ”nu qısa izah etməyə çalışaq.

Türklərdə birgəyaşamın özəl qaydası, fəlsəfəsi mövcuddur. Onların sırasında türk toplumlarının formalaşması üsulu ayrıca yer tutur. “Yosun hüququ” buna aiddir və türklərin ailə qurmaq fəlsəfəsindən tutmuş qəbilə, tayfa, tayfalar birliyi, xalq və millət birgəyaşam miqyaslarına qədər bütün mərhələlərdə özünü yaratması fəlsəfəsinin təbii qanunu və hüquqi ifadəsidir. Deməli, “Yosun hüququ” türklərin cəmiyyət kimi özünü yaratmasının təbii əsası, həm də insan hüququ kimi başa düşülməlidir. Türklər üçün haqq sahibi olmaq təbii nizamdan gələn qanundur ki, onu heç zaman dəyişmək və ya arxa plana atmaq mümkün deyildir. O halda türk dövlətçiliyi böyük ziyan görür.

Osmanlı tarixini şanlı edən digər məqam İslamla bağlıdır. İslamda haqq, ədalət, məzluma arxa olmaq, daim iman yiyəsi olmaq (Həzrət Əlini (ə.) və imam Hüseyn şücaətini xatırlayaq) kökdən gələn dəyərlərdir. Osmanlı İmperiyası (İmperiya üsul-idarəsinin verdiyi imkanlar daxilində) əsrlərcə haqqı, hüququ, ədaləti, sülhü qorumuşdur və bu dəyərlər uğrunda böyük savaşa girmişdir.

Keçən əsrin əvvəllərində dünyanın bir neçə şər qüvvəsi birləşib Osmanlı sülh etdirdikdən və imperiya parçalandıqdan sonra dünyanın ədalət, məzlumun hüququnun qorunması və sülh tərəfinin də böyük bir hissəsi itirilmiş oldu. Meydan əsasən ambisiyalı, iddialı və qərəzli qüvvələrə qaldı. Bu xaosda böyük Mustafa Kamal Atatürk Türkiyə Cümhuriyyəti dövlətini qurub, saxlaya bildi. Lakin artıq Türkiyə dünyanın söz sahiblərindən deyildi. Bundan əvvəl Osmanlı üç qitədə dominantlıq edirdisə, Türkiyə Cümhuriyyəti ancaq öz sərhədləri daxilində legitimliyi uğrunda mübarizə apara bilirdi.

İkinci dünya savaşı böyük güclərin geosiyasi, siyasi, ideoloji, təhlükəsizlik və inkişaf konsepsiyalarının ciddi böhranını üzə çıxardı. Onlar dünyanı yenidən qurmağa başladılar. Lakin bu mərhələdə də ədalət, haqq, hüquq söz səviyyəsində qaldı, əvəzində ayrı-ayrı böyük güclərin ağılı iddiası öne çıxdı. BMT-ni qursalar da orada cəmi 5 dövlətin sözü real olaraq keçdi. Nəticədə dünya yenidən süründürməci, lakin daha dərinlərə aparan qarşıdurma müstəvisinə sürükləndi. Burada bay oyunçu kimi ABŞ və SSRİ çıxış edirdi.

Bu çətin, ziddiyyətli və sonu proqnozlaşdırılmayan qarşıdurma, “soyuq”

kəsə sübut etdi. Necə?

Hər şeydən öncə, Türkiyə iqtisadiyatını neinki çökdürə bilmədilər, o, hətta, inkişaf sürətini artırdı. Qarşıya çoxlu sayda iqtisadi və maliyyə çətinlikləri çıxardılar. Hamısı Türkiyə dövlətinin və onun rəhbərliyinin dəmir iradəsinə dəyib çilik-çilik oldu. Bu proses indi də davam edir. KİV-də indi də “İsrail filan addımı atdı və İstanbul borsası çökdü” kimi xülyalarını dilə gətirənlərə rast gəlinir. Bu cəfəngiyyəti uyduranlar anlamırlar ki, bu

sinerjisi kontekstində müəyyənləşməsi lazımdır.

Bəşincisi, indi hər kəsin dilində əzbər olmuş Türkiyənin hərbi qüdrətinin yüksəlməsi və faktiki olaraq dünyada aparıcı yerlərdən birini tutmasıdır. Onun konkret təzahürü kimi “Bayraqdar”ları göstərir. Lakin proses daha dərinə və fundamental olaraq gedir. Türkiyə hərbi texnologiyaların yeni nəsli yaradır və onlardan istifadənin yeni fəlsəfəsini ortaya qoyur. Bu fəlsəfə konkret təsdiqini Liviyada, Su-

böyük dövlətdir” deməsini tam mənası ilə indi-indi anlamağa başlayırıq. Prezident İlham Əliyevin G20-lərin İstanbul zirvəsindən sonra “Türkiyə çox güclü və böyük dövlətdir!” fikrinin nəyi ifadə etməsini indi başa düşürük.

Türkiyə hazırda Türk dünyasının konstruktiv kurs və məqsədlə, sülh, barış, əməkdaşlıq çərçivəsində birləşməsi üçün titanik səylər göstərir. Onu da deyək ki, Azərbaycan Prezidenti bu istiqamətdə çox təsirli, möhtəşəm, olduqca fəal və prak-

Yüzilliyin reallığı: Türkiyə dünya gücüdür

Ənənədən qaynaqlanan prinsiplər

cür gözügötürməzlik, türk dövlətçiliyinə mənfi münasibət onların özlərini tarixin və şüurun zibilliyinə atır. Türkiyə Cümhuriyyəti oyun qurbanı deyildir, oyun qurandır!

İkincisi, Türkiyə Cümhuriyyəti cəmiyyətin mənəvi-ideoloji dəyişməsinə ciddi surətdə nail oldu. Türkiyəçilik, milli adət-ənənələri qorumaq, onlara cəmiyyətdə dominant status vermək istiqamətində çox vacib addımlar atıldı. O cümlədən, bayraq, dil məsələsi türk cəmiyyətinin şüurunda yenidən, tam mənasında, oturduldu. Bunun fonunda dini dəyərlərin qorunması və insanların həyatında daha geniş yer tutması üçün dünya miqyasında əhəmiyyəti olan dəyişikliklər edildi (məsələn bu tərəfinin fəlsəfi dərin və genişdir, onu ayrıca təhlil etməyə böyük ehtiyac vardır).

Üçüncüsü, R.T.Ərdoğan dünyanın aparıcı analitiklərinin etiraf etdiyi kimi, cəmiyyətin topluma fayda verən orta təbəqəsinin əsasən gənclərdən ibarət sahibkarlar vasitəsilə yaratdı. Bu barədə, məsələn, ABŞ-ın tanınmış “Stratfor” Beyin Mərkəzinin qurucusu, uzun müddət təhlükəsizlikdə xidmət etmiş Corc Fridman təhlil və proqnozlar vermişdir.

Dördüncüsü, R.T.Ərdoğan strateji əhəmiyyəti olan yeni təhsil sistemindən bəhs edir. Bu məqam o dərəcədə milli dövlətçilik baxımından əhəmiyyətli və həm də mürekkəb prosesdir ki, xüsusi araşdırılmasına çox ciddi ehtiyac vardır. Çünki Türkiyə rəhbərinin təhsil konsepsiyası dünyada misli görünməmiş təhsil çevrilişidir. Bu, çox uzun müddətə Türkiyəni və bütün türk dövlətlərini dünyanın aparıcı gücü halına gətirə bilər. Lakin hələlik həmin konsepsiyanın tam məzmunlaşması, dərinləşməsi, özgürləşməsi, mövcud təhsil sistemini güclü və faydalı alternativ ola bilməsinin şərtləri və strateji hədəflərinin türk dövlətlərinin

riyanın şimalında, İraqda, Afrikanın bir sıra ölkələrində, Balkanlarda, Ukraynada və, nəhayət, Qarabağda tapdı!

Qarabağda Türkiyənin rolu tam yeni bir nəfəsdir. İndi hətta Azərbaycanda belə bir-sıra kiçik düşüncəli insanlar, etnik məhdud baxışlardan qurtula bilməyən zavallılar Türkiyə – Azərbaycan müttəfiqiliyinə səthi və reallığa uyğun olmayan mövqedən yanaşmağa çalışırlar. Onlar “qardaş dövlətlər” ifadəsinin həqiqi məzmun və məqsədini dərk etmə qabiliyyətindən məhrumdurlar. Şuşa Bəyannaməsinin siyasi, hüquqi, hərbi aspektləri ilə yanaşı, özündə daşdığı dərin mənəvi-ideoloji məzmununu anlaya bilmirlər! Lakin “Bir millət, iki dövlət” kəlamı yığcam və konkret olaraq bütün sayıqlamaların ən gözəl cavabıdır! “Qarabağ Azərbaycandır!”, “Sən azadsan, Şuşa!”, “Biz qayıdıq, Şuşa”... belələrinə cavab kimi ən gözəl məna, məzmun və siyasi ritorikadır!

Bəli, Türkiyə Cümhuriyyəti Azərbaycana əsl qardaş dövlət kimi fəal köməyi davam etdirir. Bu mənada, Türkiyə bizim qəlbimizdə, yaddaşımızda, özümüzdədir! Onu kimsə başqa yerə qoya bilməz!

Qayıdaq Türkiyənin xarici siyasətinin indiki mərhələdə bir sıra məqamlarına. R.T.Ərdoğan iqtidarı regional və global miqyasda möhtəşəm və konstruktiv xarici siyasət yeridir. Onun mərkəzi anlamı Türkiyənin kimlərsə yanında dayanmaq deyildir. Tam əksinə – başqaları böyük güc olan Türkiyənin yanında həm regional, həm də global miqyasda dayanmağa can atırlar. Türkiyə artıq bütün qonşuları, Yaxın Şərq, Balkanlar, Qafqaz, Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə münasibətlərini əməkdaşlıq və təhlükəsizlik kontekstində qura bilən çox güclü dövlətdir! Bütövlükdə, ulu öndər Heydər Əliyevin Ki-Uest görüşündən sonra jurnalistlərə “Türkiyə böyük dövlətdir, çox

tiki addımlar atır. Hətta, deyə bilirik ki, hazırda Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatında aparıcı rol oynayır. Özü də çox uğurlu və nəticəli, neinki türk xalqlarına, hətta çox geniş geosiyasi məkanda yaşayan xalqlara fayda verəcək təşəbbüslər irəli sürür. Həmin sırada İlham Əliyevin Qafqaz platforması, “3+3” əməkdaşlıq formulu və yeni “yaşıl enerji” layihələri çox əhəmiyyətlidir!

Türkiyə Cümhuriyyəti Yaxın Şərq, Avropa, Amerika, Afrika, Balkanlar, Rusiya, Çin siyasətində də müstəqil, konstruktiv və qarşılıqlı fayda verən, sülhə, barışa xidmət edən siyasət həyata keçirir.

Artıq kimsə R.T.Ərdoğanla “sən kimsən?” məntiqi ilə danışa bilmir, əksinə, Türkiyə Prezidentinin simpatiyasını qazanmağa çalışır. Türkiyə heç bir dövlətin yanında dayanmaq xəttini tutmamışdır – o, dünyanın bir neçə siyasi və geosiyasi qütblərindən biri olmaq istiqamətində fəaliyyət göstərir. Bu həqiqəti Rusiya və onun Prezidenti qədər dərk edən böyük gücə rast gəlmirik. Şübhə yoxdur ki, Rusiya – Türkiyə – Azərbaycan geosiyasi ittifaqı (daha geniş miqyasda TDT-Rusiya müttəfiqliyi), bütövlükdə, Avrasiyada həlledici gücə çevrilir! Bu, böyük bir geosiyasi məkanda əsl inqilabdır! Avrasiyanın xilasidir!

Çox sevindiricidir ki, Türkiyə Cümhuriyyəti 100 illiyini vurğuladığımızdan da geniş və dərin təsirli nailiyyətləri ilə qeyd edir! Bizim üçün Qarabağ sevinci ilə yanaşı, bu uğur da çox əhəmiyyətlidir! Türkiyəlilər “Yaşa, can Azərbaycan!” deyir, biz azərbaycanlılar da “Yaşa, Türkiyəmiz!” deyirik! İki qardaş dövlət, iki qardaş bayraq əbədi olaraq qoşa dayansın, qoşa dalğalansın!

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru